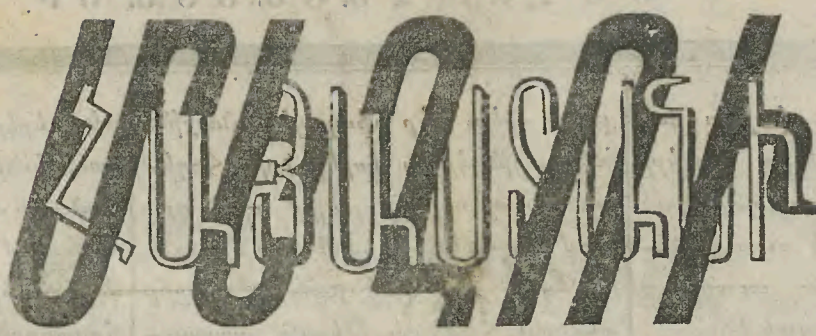

Հրատարակում է ամեն օր բացի երկուշաբթի և տոն օրերից:
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի:

Առանձին համարներով խրատարները 5 կոպեկ:

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր բացի կիրակի և տոն օրերից:
տառաւորներ 11—2 ժամը կէսօրից յետո՛ւ:

Օտարադարձացիք դիմում են ուղղակի խմբագրատնան հետեւեալ հասցեով. *En red. u. zvezna "Mezgh Aghastan" en Tiflis*, կամ *Rédaction de "Meghou Hagastan" à Tiflis* (Caucase).

Խմբագրութեանս ուղղած թի՛ յօդուածները եւ թի՛ նամակները պէտք է պարզ գրուած լինին գրողի ստորագրութեամբ եւ հասցեով: Խմբագրութիւնը կարող է փոփոխել, ուղղել եւ կրճատել յօդուածները: Խմբագրութիւնը իւր վերայ չէ առնում յետ ուղարկել յօդուածները եւ պահում է երկու ամիս մինչեւ յայտանշո՛ւ:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են ամեն մի թաղին. 2 կօպ. Յայտարարութիւնները ընդունվում են հայերէն եւ օտար լեզուներով: Յայտարարութիւնները ընդունվում են խմբագրատանը, «Կովկաս» հիւրանոցի տակ պ. Յ. Տէր-Յովսէփեանի ծխախոտի խանութում եւ պ. Դաւիթբեկեանի պալիլիոնում:

ԲՈՎԱՆԳԱՌՈՒԹԻՒՆ

Ապագայ ընդհանուր ուսուցչական ժողովը:

Ա. զ. զ. ա. յ. ի. — Թղթակցութիւն Ղա-րաբեղի խաչից:

Ք. ա. զ. ա. յ. ա. — Վարդապետ լու-րեր:— Թղթակցութիւն Կ. Պոլսից:

Մ. ա. յ. զ. ա. յ. ի. — Մի քանի հարցումներ զայտա-րարում:

Յ. ա. յ. ա. յ. ի. ա. — Գաղթական-հոգեւորական եւ երկրագործական դպրոցներ:

ԹԻՖԼԻՍ, 14 ՄԱՅԻՍԻ 1882 թ.

ԱՊՐԱՅ ԲՆԴԱՆՈՐ ՈՒՍՈՒՅԸԱՅՈՒՆ ԺԱՂՈՎՐ:

Հայ հասարակութիւններն յայտ-նի է, որ այս տարի ոգոստոսին թի՛-խում գումարուելու է հայոց ընդ-հանուր ուսուցչական ժողովը, որին հրաւիրուած են մասնակցելու ամեն կողմի հայ ուսուցիչներ, մանկավար-ժներ, վարժուհիներ: Այս տեսակ ու-սուցչական ժողով, որքան մեզ յայտ-նի է, առաջին անգամն է, որ տեղի պիտի ունենայ հայերի մէջ: Հայ ազգի վերածնութեան հիմքը— դպրոցն է: Ամեն ազգի, ժողովրդի զարգացումը, բուսակորովը, քաղա-քակրթութիւնը, բուն հաստատու եւ ըս-կըզբնական աղբիւրը— դպրոցները, ու-սուցչականներն են: Այս ամեն քիչ շատ քաղաքակրթութեամբ ազգերից

ընդունուած աւետարանական ճշմար-տութիւնն է: Ինչպէս որ ամենին հասկանալի տարրական դպրոցն է, որ բարեկարգ դպրոցներ, ուսումնա-րաններ ունենալու համար անհրա-ժեշտ են լաւ պատրաստուած եւ ի-րենց գործին հմուտ ուսուցիչներ, մանկավարժներ, մանկավարժուհիներ: . . . միայն դժուար ըմբռնելի է գեղ մեղանում այն միտքը, որ լաւ հմուտ եւ իրենց կոչմանը արժանի ուսուցիչներ ունենալու համար պէտք է, որ գրանցելով տարրական ապա-հոված լինին, պէտք է որ ժողովը— դպրական դպրոցները ուսուցիչներ վար-ձադրութիւնը մի այնպիսի գումար ամբողջի իւր մէջ, որով կարողանայ ուսուցիչ լինելու համար, բայց մարդկային կերպով ապրել . . .

Արդե՞ք ընդհանուր ուսուցչական ժողովը իւր վերայ դրած բոլոր յո-սերը կ'իրագործէ, արդե՞ք նա իւր անուան լինելով մոտադրուելու հա-մարտաւարական գործ կը կատարէ. . . գրանք հարցի են, որոնց պատաս-խանը ապագան ինքը կը տայ: Անշուշտ մեր ազգի լուսաւորութեան ազգա-լին դպրոցական գործերն այս վի-ճակումը իրաւունք չ'ունենք մի ա-ռաջին հայոց ընդհանուր ուսուցչա-

կան ժողովը, այն պահանջելու կամ սպասելու, ինչ որ մենք կարող ենք սպասել մի որեւէ եւրոպական ազգի մէջ: Մենք արդէն զո՛հ պէտք է լի-նենք, եթէ ընդհանուր ուսուցչական ժողովը վերայ դրած յոյսերից հա-րկերորդ մասն անդամ կատա-րուի եւ յաջող վաճառն ունենալ նա: Բայց որչա՞ռ ամենից նշանաւոր կէսն է եւ ամեն հայի սիրտը պի-տի մխիթարէ, այս հանգամանքում այդ այն է, որ առաջին անգամն է լինելու, որքան մենք յիշում ենք, որ զանազան կողմից հայ մարդիկ կը հաւաքուին, կը խմբուին մի որոշ տեղ միմեանց հետ ծանօթանալու, միմեանց հետ տեսնուելու, պայմա-նով: Եւ նպատակն ի՞նչ է. հայ մա-տաղ սերունդի, ազգային դատարա-րակութեան, կրթութեան գործը: Եւ ուսուցիչները միմեանց հետ կը տեսնուին, կը խօսին ամեն հայի սրտին մօտիկ գործի վերայ, որ մի-մեանցից տեղեկութիւններ կ'ստա-նան, միմեանց կը հաղորդեն, որ հայ ուսուցիչների մէջ մի տեսակ համեմատութեան հոգու, մտքի հիմքը կը դրուի, այսինքն այն բա-նը, որը պահուած է հայերի մէջ եւ ամենաուշագիւր արգելքն է ազգային

յուսաւազակութեան գործին. կար-ծում ենք, որ այս այնպիսի մի ու-րակալի դէպք է, որի գոյութիւն ստանալը արդէն բաւական է, որ խրատարները հայ ծախհարու-թեամբ ընդունէ. թո՛ղ հայ ուսու-ցիչները լինին հայ ժողովրդի մէջ համե-մատութեան հիմքը գնորդ. թո՛ղ հայ ուսուցիչները իրենց ձեռքերը դնեն իրենց յանձնած մատաղ սե-րունդի գլխի վերայ եւ երգուին համեմատութեամբ գործելու ազ-գային կրթութեան, ազգային դար-գացման գործում:

Այդ ընդհանուր ուսուցչական ժո-ղովը գլուխ բերելու, նրա պարագ-մունքների նախագծերը պատրաստե-լու, եկող ուսուցիչների ձեռնարկա-հաճախը եւ թի՛խում նրանց ապ-րիւր հոգու, միով բանի. այն ամեն բանը, որ նպատակու է (այդ ժողովը կայանալուն, իւր վերայ է առել կա-տարելու կարգադրի յանձնաժողովը, որին հաստատուէ իւր ժամանակին Նորին Ծմութիւնը:

Ընդհանուր ուսուցչական ժողովը կարգադրի յանձնաժողովը ամեն կերպ աշխատում է իւր վերայ ստանձնած պարտաւորութիւնները կատարելու: Նա ունի իւր նիստերը եւ ում հար-

կըն է նրանց հետ յարաբերութիւն-ները մէջն է, եւ ամեն կերպ աշխա-տում է, որ մի յայտնի գումար հա-ւաքէ այդ բարեկապտակ գործի հա-մար:

Մեզ ասում են, թէ ի՞նչու մենք չենք խօսում այն առաջարկութեան մասին, որը անաւարակ չպատում է ուսուցչական ժողովը կայանալու գործին. ժողովը ժամանակ գաւառ-ներից թի՛խելու եկած ուսուցիչներին բնակեցնել ընտանեկանում եւ հիւ-րասիրել նրանց:

Եթէ խրատարներ եկուր ուսու-ցիչ ընդհանուր ժողով տեղադրութեան ժամանակ թի՛խում ձրի բնա-կարան եւ ուսուցիչ ստանայ՝ ան-տարակոյս դա կը լինի լաւաց-նէ կարգադրի յանձնաժողովը գործը: Բայց պէտք է զիտնու, որ կարգադրի յանձնաժողովը ժողովը կայանալու վերայ հոգալով եւ այդ նպատակ մի-ջոյն վերայ էլ է մտածել: Սրանից մի քանի ամիս առաջ կարգադրի յանձ-նաժողովը նիստերից մէկում խօսում էին այն միջոցների վերայ, որոնք կա-րող էին ապահովելու ապագայ ու-սուցչական ժողովը:

Արժեւ ենք որ չենք սխալում, եթէ ասենք, որ այդ յանձնաժողովը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՐԱՐԱԳՈՐ-ԾԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԵՐ:

«Մեղուք» անցեալ տարից 248 հա-մարում ապա՛ծ էր Ղարաբաղի հայի գիւղի բնակիչ Թ. Յ. համայնի բազմա-գրած մի կարծիք ընդհանուր ժողովի ար-ժանի նամակը:

Այդ նամակը իրեն մի պատասխանն էր ընդհանուր ժողովին «Մեղուք» յարգելի աշխատակից Ս. Ս. Վ. Գաղթականու-թեան ուղին հայերի մէջ յօդուածներ: Յարգելի նամակագիրը քննում է մեր զարարացման գաղթելու պատճառները եւ դրա առաջին առնելու համար առա-ջարկում է հիմնական երկու պայմաններ:

Այդ նամակը հետաքրքիր է մի քանի կողմերից: առաջինը, որ ինքը նրա դը-րոցն էլ մեր աստիճաններին ծանօն-քննում եւ երկրագործութիւնը թողած գիւղացիներից մէկն է, ուստի եւ նրան ասելի մօտիկ ծանօթ են այդ մեր ընդ-հանուր ազգային պատի լծուած հե-տեանքները, երկրորդը, որ այս րոպէին երբ վճարում է գիւղական խնդիրը եւ երբ մենք երկրագործը չ'ունենալու պատ-ճառաւ մտնում ենք անտեսական կեանքի ուրիշ պայմանների մէջ, շատ ժամանակակից եւ գուցէ փոքր ինչ էլ գիւղ ու էլ քննել թէ՛ գաղթականու-թեան խնդիրը եւ թէ՛ երկրագործական դպրոցների նշանակութիւնը: Ղարաբա-ղիցիս ստանալուց մէջ երկրագործա-կան դպրոցների կարեւորութիւնը դժա-րում էր, բայց մինչեւ այժմ ոչ թէ միայն այդ կարեւոր է լցւած, այլ գրեթէ մամիլի եւ գրականութեան մէջ չէր քննվում այս խնդիրը: Առաջին

ձայն բարձրացնելու պատիւը պ. Թ. Յ. համայնի է պատկանում: Նա առա-ջինը պարզ եւ որոշ կերպով պահան-ջում է փոխել մեր ազգային դպրոցնե-րի ուղղութիւնը եւ երկրագործա-կան դպրոցները չ'ունենալ:

Բայց հարկաւոր է փոքր ինչ աւելի երկար կանխել եւ ասել ի՞նչ քննել թէ՛ մեր գաղթականութեան պատճառ-ները եւ թէ՛ երկրագործական դպրոցնե-րի նշանակութիւնը:

Ի՞նչն է ստիպում մեր գիւղացուն գաղթելու: Ասում են—հայի գաղթա-կանութեան ողբն, գաղթական ձգը-տուած: Մեր կարծիքով սուք սխալ, նշանակութիւն չ'ունենող եւ բանի էու-թիւնը չը բացատրող խօսքեր են: Նայն իսկ այդպէս անուանված հայի գաղ-թականութեան ողբն ունի մի քանի պատճառներ եւ ան ազգ պատճառները պէտք է քննել:

Պ. թ. Յ. համայնը այս մասին հետե-ւեալ խօսքերն է ասում հայ գիւղացու բերանից. «Որքան ներգաղթելու եմ քո-չեմ լինի կարողացել, որ դու էլ ինչպէս մշակութիւն չ'անես, կամ իրիկները ոտիդ ցնխոտ չի տուն դառնաս, դու պէտք է կամ աստիճանաւ կամ ամբի-ղաս դառնաս: Ինչպէս՝ ընթերցողը տեսնում է, հայ գիւղացու նպատակն այն է, որ իւր սրտին աւելի լաւ, ավե-րի յարմարութեամբ ապրի, քան թէ ինչն է ապրել: Սա մի շատ բնական եւ դրոյնի ցանկութիւն է: Բայց խնդիրը նրանումն է, թէ աղիւթը այն միջոցը, ո-ղին գիւղում է հայ գիւղացին, հասցնում է նրան իւր նպատակին: Ի հարկէ ներ-կայ պայմաններում գիւղացու դրու-թիւնը աւելի վատ եւ ստիպական է, ա-ւելի կեղտոտ է, քան աստիճանաւոր դրութիւնը: Բայց ո՞վ է գործում մե-

ղաւոր՝ եթէ ոչ ինքը գիւղացին եւ իւր ստիպութիւնը. ո՞վ է նրան արգելում աւելի խառնի եւ մաքուր ապրել, ո՞վ է նրան ստիպում ստիպանալ մի որեւէ կետի վրա եւ կաշառակեր պրիտաւի ա-ռաջին: Ո՞վ է մեղաւոր, եթէ ինքը իւր պարտաւոր եւ բերելի երկրներից հարս-տութիւն ձեռք բերել չը գիտէ եւ ստի-պուած է աղքատ ապրել: Ո՞վ է մեղա-ւոր, եթէ նա կատարելագործված երկ-րագործութեամբ չէ պարագլուծւում, այլ էլի իւր հին նաշանակական գոյնն է գործածում նրա հետ անբաժան աւելի ջուրհաւ եւ ուղղութիւնով: Բայց մինչդէռ ժամանակ ձր պարագլուծւած է աւելի առաջ, աղտոտ եւ անկախ, քան գիւղացուստութիւնը: Այս կողմանէ մեր գիւղացին (այսինքն զանազան պը-րադիմիտներում ծառայող գրադրե-րի) դրութիւնը ամենից վատն է: Էլին որ զգաւոր կաշառակերութեան ժա-մանակները, փառք Աստուծոյ, անդառ-նալի կերպով անցան, էլ ծառայու-թեան մէջ իւր չի մնացել: «Միւրդա-ները» ուժեղը մի չնչին բան է լինում (ամառական 5-ից—30), որ ամենաաղ-քատ գիւղացին էլ նրանից աւելի է ստանում: Խեղճ ամբողջում մի 10—15 տարի էլ գիւղ պիտի դրողութիւն անէ, մինչեւ որ մի գաղական պաշտօն ստա-նայ ամառական 35—40 ուրբալով: Բայց թէ քանի-քանի միջոց, գլխաւորներ, առաջնորդներ կան խեղճ միւրդայի զը-լին, այդ միջոցներում գիւղացին գիւղա-ցին այդպէս չէ, նա աղտոտ եւ անկախ մարդ է, եթէ ոչ իւր նա ստիպու է հոգու, եթէ ամեն լիակալը գնորդը նա դուրս է, դա իւր մեղքն է, իւր իրաւունքների չը ծանաչելուցն է, իւր ուսման պակասութիւնից եւ ստիպու-թիւնիցն է: Ի հարկէ աստիճանաւոր—

վաճառականն էլ ազատ մարդ է, բայց չը պէտք է մոռնալ, որ մինչեւ ան-կախ վաճառական դառնալը, գիւղա-ցին գիւղ մի տանա-տանուհից տարի վաճառականի մօտ պիտի մնայ իրեն նրա տան ծառայ, դուրսի աշակերտ եւ գործակատար, որ վերջապէս մի օր կարողանայ սեպական գործ սկսել, այն էլ եթէ Աստուած կ'աջակ-տէ, որ շատ սակաւ է պատահում: Նա մե-ծի մասին մեր վաճառականները աշխա-տում են, որ գործակատարների աշխը չը բացվի, որ նրանք տղան մնան, որ նրանց ձեռքը փող չ'ընկնի, որ գործա-կատարը ստիպուած լինի միշտ իւր մօտ մնալ: Իսկ եթէ գործակատարը իսկ լքը գլխին տղայ է (վաճառականական անասելիտով) նա իւր տիրոջ գլխին օյն կը դա, նրա փողերի մի մասը ա-ւելի վրա է եւ մի քանի ժամանա-կից յետոյ սեպական առևտուր կ'սկսէ, Այսպէս ուրեմն, գիւղացին վաճառ-կանութեան ետեւից ընկնելով, կամ պի-տի խեղճութեան եւ ստիպութեան մէջ մնալ, կամ պէտք է անաւարական եւ յանաւար միջոցների դիմա՛հարստանա-լու համար:

Այժմ համեմատենք անկախ գիւղա-ցու եւ անկախ վաճառականի դրութիւ-նը, որն է աւելի ապահով եւ հաստատ: Մեր գիւղացուստութեան ներկայ դը-րութիւնը ի հարկէ շատ էլ հաստատ չէ, ամեն բան այժմ կախուած է Աս-տուծոյ կամքից: Անձրեւ կը գալ—բու-սակականութիւնը առատ կը լինի, չի գալ—արտեր կը չորանան, կ'այրուին եւ ամառի անապատ կը դառնան: Հի-մա զիջուք արտերը հասել են, դեղ-նեւ, յանկարծ արտերի թշնամին—մո-րեւր երեցեալ եւ ամեն բան ջնջեց,

կամ կարկուտ եկաւ եւ ամեն ինչ ոչնչ-չացրեց եւ գիւղացու բոլոր յոյսերը կո-րան: Կենդանիների հիւանդութիւն պա-տանկեալ եւ գիւղացու բոլոր անասուն-ները սատակեցան: Խաղողի ոչնչ (ֆի-լօքսերա) երեցեալ եւ բոլոր խաղողի այգիները փչացան, թողը, չաղկան, ե-րաշտութիւնը, տաքը եւ ցորտը, հացի բզեղը (anisoplia austriaca) եւ հազար ու մի ուրիշ այսպիսի ցաւեր եւ թշնա-միներ ունի մեր գիւղացին եւ մեր գիւ-ղացուստութիւնը: Ի հարկէ ն երկայ հաւ դա մահն է եւ ում մեր գիւղա-անտեսութիւնն ապահով եւ հաստատ դրութեան մէջ չէ: Բայց միշտ գործե-լը խօս այս թշնամու դրութեան մէջ չեն մնալ: Չորութեան եւ ջրի պակասու-թեան դէմ—ոռոգումն եւ անտառ գցել կայ (առօրեայ): Մորիսին եւ ֆիլօք-սերային—ջնջել կայ: Մորիսին ջնջելը, ինչպէս յայտնի է, վերջի տարիներս արդէն սկսել են մեր գիւղացիները, կարկուտի եւ կրակի վնասների աղաւ-սելու համար կարելի է ապահովութեան ընկերութիւններ (О-м. страхованія отъ про-водна и огня) հաստատել: Կենդա-նիների հիւանդութիւնները բռնկելու հա-մար կարելի է կենդանաւորների ունե-նալ, կան հազար եւ մի ուրիշ գիւղա-անտեսութիւնն գրութիւնը հաստատ եւ անտանի կացուցանելու միջոցներ: Եւ դա ժամանակ, երբ մեր գիւղացին ա-ռաջուց արդէն հաստատապէս կարող է աւելի, թէ ինչ կը տան դալ տարի իրեն իւր այգիքը, պարտէզները եւ արտերը: Սորա նման չէ մեր վաճառականի դը-րութիւնը. վաճառականութիւնը երբեք չի կարելի հաստատ հիմքի վրայ դնել, որովհետեւ նրա ապահովութիւնը իրեն վաճառականի ձեռքն է եւ անդական պայմաններից չէ կախուած: Վաճառա-

անգամ պ. Սարգսյանը առաջարկեց այդ իւր վերայ ընդունելով իւր տանը մէկ կամ երկու ուսուցիչ հիւրասիրելու: Այդ առաջարկը յանձնաժողովը ընդունեց և մի քանի անգամներ իսկոյն յօժարուած թիւն յայտնեցին մէկ-մէկ ուսուցիչ իրենց մօտ հիւրասիրելու:

Եթէ մենք այդ մասին մինչև օրս ոչինչ չը գրեցինք և յետ ձգեցինք, դա մի շատ հասարակ քաղաքականութիւն է:

Կարգադիր յանձնաժողովին դուրս է հարկաւոր, փող, և քանի կարելի է աւելի փող:

Եթէ մենք մեր հայերի մէջ այդ առաջարկի վերայ սկզբումը խօսեմք, գործին անտեղեկները կը կարծեն, որ ուսուցիչներ թիֆլիսում ապրելու պահովանցելով էլ փող հարկաւոր չէ, էլ աւելորդ է դուրսը հաւաքելը:

Բայց այդ շատ սխալ է. փողը հարկաւորութիւն կայ, որքան էլ որ բարի մարդիկ գտնուին մէկ-մէկ ուսուցիչներ իրենց տանը հիւրասիրող: Ամեն տեղի հայ հասարակութիւններ վերայ պարտք կայ կարողացածին չափ փող ուղարկելու կարգադիր յանձնաժողովին, բոլորովին վստահ լինելով, որ այդ գումարը լիովին կը ծախսուի թէ՛ այսպէս և թէ՛ այնպէս ուսուցչական ժողովի և կըրթութեան գործի վերայ:

Ժամանակը մօտենում է, պէտք է շտապեն յայտնելու կարգադիր յանձնաժողովին, թէ իւրաքանչիւր տեղից քանի ուսուցիչ պէտք է գալ և քանի՞նք իրենց միջոցներով պէտք է այդ

նպատակով հաւաքած փողերը ուղարկեն կամ հաւաքելիք փողերը շտապեն հաւաքելու և ուղարկելու: Ժամանակը սուղ է, իսկ ուսուցիչներ իր գրասենիքը ազգային աւանդութեան համեմատ — դարդակ են:

Սղոսար Սղոսարեան:

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

ՂԱՐԱՔԻՒԼԻՍԱ

8 մայիսի.

(Թղթակցութիւն «Մեղու Հայաստանին» լրագրի)
Մենք ապրիլի 22 թուով գրած թղթակցութեան (*) մէջ ցոյց տուինք, որ մեր գիւղացոց հողերից 3600 դէսեատին պահած է և նրանք միշտ ստիպուած են եղել հայ մարտիկներին իրենց հող չ'ունենալուն պատճառաւ: Բայց անցեալ տարի տեսնելով, որ անտառային պաշտանները մի մասը մի մասնաւոր մարդու — անտառապետի ձեռքին է, և այդ պաշտաններն էլ սկզբից իրենցն է եղել, ընդհանուր շահը մասնաւորից գերադասելով՝ զնային և այդ հողերը վարեցին, շատ զաւնադալից յետոյ անտառապետը ինքը իւր օգնականների ցուցմունքով (կարծես գիւղացիք այդ բանը ուրանում էին) մէկ արձանագրութիւն կազմեց և տուեց տեղիս հաշտարար դատարանը, և այս վերջինս վճռեց 480 ուսուցչական տառապանի, որ մեր գիւղացիներից վճարուի: Բայց գիւղացիք անհամաձայն այս վճռին՝ այս մի քանի օրերս դիմեցին նահանգական դատարանը: Սրանից յետոյ անցնելով մի

*) Այս նամակը չը կարողացանք հրատարակել:

քանի օրեր, մեր գիւղացիք գնացին, և սկսեցին կրկին վարել նոյն հողերը, անտառապետը լսելով այս գրեւորումէն՝ այնտեղ և կամենում է արգելել նրանց վարելու: Բայց գիւղացիք ամենայն համեստութեամբ պատասխանում են. «Գուր արգէն այս տեղերի վերայ գանգատուել է ք և այսքան փող վճարել է մեզ վերայ, իսկ մենք դրան անհամաձայն՝ դիմել ենք աւելի բարձր դատաստանին, այժմ էլ կարող են դանդաղուել եթէ դատաստանական օրէնքը քեզ կը յատկացնէ այս տեղերը, այն ժամանակ մենք բոլորովին ձեռք կը վերցնենք...» և այլն: Այստեղ անտառապետը ցուցակագրում է հողագործների անունները և վերադառնում է տուն արձանագրութիւն՝ կազմելու (?): Բայց յետոյ անտառապետը հաւաքում է իւր ձեռք ու փոքր օգնականներին և մի գնահարկած խումբ կազմելով գալիս է և ճանապարհից մի կողմ պաշտանից մօտի մի փոսում դարան մանում: Նրա կրագործները միափող և հանդիստ, մինչև երեկոյ վարելուց յետոյ՝ ըսկըսում են առաջ ու յետ ընկած ջուր ջուր գալ դէպի տուն: Անտառապետի խումբը դուրս է գալիս իւր դարանայած տեղից իւր պարագլխով ըսկըսում են բռնել, նրանց մէկ մէկ լաւ ծնծելով գործիքները խլել և ճանապարհ ձգել դէպի տուն, այդ պիտով մինչև ի վերջը համ շատ լաւ ծնծում, համ էլ 40 շրջութայ, նոյնքան թուկ խլում և երեք արօրներ էլ կտրտում են: Այս

տեղ երկրագործներից մէկը համեստութեանից շեղուելով յանդիմանում է անտառապետին, բայց վերջինս. «Հրաւիրում է մէկ պարան բերել, կապել զիցը և ձիու պոչից քարը տալ խեղճ հողագործը շատ չարչարվելուց յետոյ, այս կամ այն կողմ ընկնելով ուշաթափում է, և այդ օրը հաղիւ սայլով տուն է հասնում: Ահա՛ այսպէս է այժմ մեր գիւղի դրութիւնը, ընթերցող: Անտառապետը միայն այստեղ չէ իւր Ֆիգիբական ցոլը գործընում, այլ նոյն իսկ փայտի տոնակ առնելու ժամանակ էլ հարցնում է, «ты караулишь?», «Да» լինում է պատասխանը, «ну, вас даже на пашоки провё не алья отчистить, пошесть! пошесть! և այլն, և այնպէս վաճառում է թէ մէկին պատահում էր, որ տոմսակ էր տալիս, այն էլ շատ կարճ ժամանակով ջոցով, միայն 7—8 օր, որ պէտք է մի մարդը մի մշակ էլ բռնէ շուտ պատրաստելու, որ ժամանակը շուտ չը լրանայ:

Այս բոլորի համար գրեցին երկու խնդրագրեր, որոնցից մէկը ուղարկեցին պ. նահանգապետին, իսկ միւսն էլ պ. գաւառապետին, որը հէնց այս գործերի պատճառով պրօկուրօրի հետ կած է այստեղ: Այս իմ թղթակցութիւնը հիմնվում է ժողովրդի բերանացի աւանդութեան և նոյն իսկ խնդրագրերի վերայ, որ սոյն գրածներս ամփոփուած էին նրանց մէջ, բայց ևս աշխատելով թէպէտ քիչ բայց զխաւոր կէտերը պատեղ յիշել: Այս գործը երկու օր է, որ քննվում է պրօկուրօրի և պ. գաւառապետի ձեռամբ, տես

նենք որ կողմը կ'արդարանայ, կ'աշխատեմ «Մեղուին» գրելու: Քննութեան զխաւոր առարկան է կարծեմ այն, թէ կու՞ն չէ պատահել կամ մարդ չեն ծնծել և այլն և այլն:

Վ. Երևան:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պօլսից հաղորդում են, որ Բ. Դուռը իւր զիպլօմատիկական բոլոր գործակալներին մի շրջաբերական ուղարկեց, որի մէջ բողոքում է մի քանի տեղութիւնների զինուորական միջամտութեան դէմ Նիկիտոսի գործերում, որի իրագործումը պէժմ անտեղի է և որը անկուր միայն սուլթանը իրաւունք ունի:

Կայրօից գրում են, որ խէղիվը պաշտօնապէս բողոքեց այն բանի դէմ, որ Դուռը ուղարկում է իւր հեռագրերը անմիջապէս եղիպտական պաշտօնէութեան հասցէին: Խէղիվի յարաբերութիւնը պաշտօնեաների հետ վերականգնել է, նրանք արդէն ընդունելութիւն ունեցան խէղիվի մօտ: Անգլիա-Ֆրանսիական նաւատորմին սպասում են մայիսի 5-ին Ալէքսանդրիայում: Արաբիփաշան այդ լուրը առնելով պատրաստ էր հրամայելու, որ պահեստի զօրքը երեք օրվայ մէջ հաւաքուի: Նա շատ անժողովրդական է դարձել այժմ:

Փարիզից հաղորդում են, որ հիւպատոսներ խորհուրդներով և ջանքով խէղիվի և նրա պաշտօնեաների մէջ կատարեալ համաձայնութիւն կայացաւ: Խէղիվի յայտարարեց, որ նա պատրաստ է բոլոր անցածը մոռանալ և թողնել այժմեան պաշտօնէութիւնը անփոփոխ:

կանութեան յաջողութիւնը բոլորովին պատահական մի բան է, այս է պատճառը, որ այնքան շատ անակադողներ են լինում մինչև անգամ խելօք և բանիմաց վաճառականներէ: Վաճառականութեան վրայ շատ անգամ ազդեցութիւն ունի աշխարհիս միւս ծայրում պատահող մի անցք: Եօնդօնում մի քաղաքական շարժում է պատահում, ամբողջ աշխարհի կուրսը փոխվում, կամ բարձրանում, կամ ցածրանում են: Ֆրանսիան պատերազմում է Գերմանիայի հետ, և այդ անցքը շատ թէ քիչ ազդում է ուրիշ քաղաքակրթական երկրներին վաճառականութեան վրայ: Խոտլիայում միտաքը մի տարի շատ առատ է և այդ հանգամանքը ազդում է մեր Անգլիոյ վաճառականութեան գններ վրայ: Այսպէս անհաստատ է վաճառականութեան և մանաւանդ արտասահմանական վաճառականութեան դրութիւնը:

Ինչպէս ընթերցողը տեսնում է, գիւղացին իւր որդուն ամբողջ և անովորտ շինելով չի հասնում իւր նըպատակին, նրա դրութիւնը աւելի լաւանալու փոխարէն էլ առաւել ծանրանում է, անհաստատ և ստրկական է դառնում: Եւ եթէ մինչև այժմ էլ մեր գիւղացին շարունակում է իւր որդուն ամբողջ և անովորտ անել, դա իւր աղիւսութիւնիցը և իւր իսկական շահերը չը հակադասուցնէ: Մեր հասկացող դասի մեղքն է, և թէ մինչև այժմ մեր գիւղացիները չը գիտեն գաղթականութեան վնասները: Մեր հասկացող դասը գիւղացիների իրական ցաւերը թողած երկակայական խնդիրներ է ստեղծում և նրանով դրազդում: Միջին թատրոնական խնդիր և կրօնա-

կան վեճերը մեր հասկացող դասին աւելի են հետաքրքրում: Քան մեր գիւղացու դրութիւնը բարեփոխու և նրա զարգացնելու խնդիրը: Մեր հասկացող դասը չափից դուրս բուրժուական է, նա իւր բոլոր ոյժերը նուիրում է մեր բուրժուական վաճառականութեան, բայց մեր գիւղացու պէտքերը հոգացող, նրան լուսաւարող, նրա անտեսական դրութիւնը բարեփոխելու մասին մտածող բուն ժողովրդական մարդիկ մենք շատ քիչ ունինք: Մեր հասկացող դասի մեղքն է, որ մեր գիւղացին թողնում է իւր հայրենական հողը և գաղթում է հեռու երկրներ:

Բայց բուն ինտելեկտը մեր գիւղացիներին գաղթականութիւնը ունի մի ուրիշ շարժառիթ էլ. դա մեր գիւղացու ձգտումն է դէպի Եւրոպա (*): Մեր գիւղօրայքում (մանաւանդ Ղարաբաղի գիւղօրայքում) գաղթիկներ չը կան, շատ գիւղացիներ իրենց որդիքը տանում են քաղաք նրանց ազդեղ ուսումնասիրելու համար: Քանի-քանի գիւղացիներ կ'աւելան ինքը, որոնք գալիս են քաղաք և քաղաքի ուսուցչներին կամ քահանաներին աղաչում են, որ իրենց որդուն պահեն, իրեն ծառայ, միայն թէ նրան օգրէ, զեղում և ամբարիւղով սովորացնեն, թէ իրենք էլ աղքատ չեն և փողով երբէք չեն տալ իրենց որդուն ծառայելու: Մեր վաճառականների մօտ մտնող գործակալներն էլ

*) Այս շարժառիթին մեծ նշանակութիւն է տալիս պ. Իսախան-Վերդին իւր «Մեղուին» 265 համարում տպագրած ջանդադուրից գրած նամակի մէջ: Այս յարկելի թղթակցը նմանապէս մեծ կարեւորութիւն է տալիս ջանդադուրի գաւառի համար և երկրագործական դպրոցի:

շատ անգամ մտնում են ոչ թէ փող դատելու, այլ բաց վեճ ու և դարձանալու համար: Շահախորական ձգտումները գիւղացիների մէջ յետոյ են ծագում և աճում՝ երբ նրանք վաճառականական գաղափար և շահամոլ կեանքի մէջ են երևում և այդ կեանքի բուրժուականութիւնները սովորում են: Նրանց հայրերը իրենց որդոց վաճառականի մօտ են տալիս միայն մի նպատակաւ, որ իրենց որդիքը ամբողջ դառնան, ամբողջաբարութիւն սովորեն և իրենց քու բաղդիցն ու սովորութիւնիցն այնպիսի տեղ են գցում նրանց, ուր նրանք մոռանում են աւելի մարդկային զգացումներ և պարտաւորութիւններ: Եթէ գիւղական դպրոցներ ունենային, մեր գիւղացին ստիպուած չէր լինի դէսուղէն ընկնել ուսման ետեւից: Բայց գիւղական դպրոցներ փոխարէն մենք աւելի բարձր դպրոցներ ենք հաստատում:

Մեր ասածներից յոյս ունինք երկուսում է, որ մեր ուսումնայոց գաղթականութեան զխաւոր պատճառներից են ուսումնասիրների պակասութիւն և երկրագործական պարագմանց սակաւ օգտաւէտութիւնը և անհաստատութիւնը: Ի հարկէ աւելի նշանաւոր է երկրորդ պատճառը: Եթէ երկրագործութիւնը մեծ օգուտներ տալիս լինէր գիւղացուն, նա երբէք չէր թողնել իւր հողը և չէր գաղթել: Այսպէս ուրեմն գաղթականութեան առաջն առնելու համար հարկաւոր է զիմել այնպիսի միջոցների, որոնք նրանց մտաւոր զարգացման հորիզոնը լայնացնեն և երկրագործութիւնը աւելի արդիւնաւոր և շահաւէտ կացուցանեն: Միանգամայն այս երկու նպատակներին էլ կը հաս-

նենք և ի կրա գործական դպրոցներ կ'հիմնելու: Գիւղական դպրոցը պէտք է աշխատի գիւղացու մտաւոր զարգացման հետ ի միասին հաղորդել նրան այնպիսի տեղեկութիւններ, որոնցով նրա նիւթական դրութիւնն աւելի ապահովվէ: Բաւական է, ինչքան մինչև այժմ հայ ժողովրդին կեանքիցիցը ազդի և կրօնի իղէլական գաղափարով: Բաւական է, ինչքան աշխատեցինք հայ գիւղացուն մեր քաղաքական ձգտումներին գործիք չինել: Մինչև այժմ մեր գիւղացուն մենք սովորեցրել ենք ոչ թէ այն բանը, որ իրան ամենից հարկաւոր է, այլ այն բաներն, որ նրանք մեզ աւելի օգտակար լինին: Չենք ուղարկում ասել, որ ազդի և կրօնի խնդիրները բոլորովին պէտք չեն մեր գիւղացուն, ոչ, միւր միտքը այն է, որ գիւղացուն ուսում տալով մենք երբէք աչքի առաջ չենք ունեցել լուի նրա օգուտները, որոնք ի թիւս այլոց պահանջում են իմանալ ազդի և կրօնի խնդիրներն էլ, այլ մօտեցել ենք նրան մեր սեպհական պրօգրամով, որի նպատակն է եղել միջին ընդդիմադրող կուսակցութիւն կազմել: Ի հարկէ, եթէ խնդիրը խոր քննենք, մենք չենք մեղադրել հայ երկրատարութեան այդ անգործական ուղղութիւնը, նա հետեանք էր և պատասխան յետադէմ գաղափարին... Այնուամենայնիւ երբէք պէտք չէր մոռանալ գիւղացու կենսական շահերը: Գիւղական սկզբնական դպրոցում հարկաւոր են նախ և առաջ տեղեկութիւններ մայրենի լեզուից, թուարանութիւնից, աշխարհագրութիւնից, բնական գիտութիւններից և գիւղատնտեսութիւնից: Սկզբնական դպրոցում ազգային պատմութիւնը ա-

մենաչին տեղը պիտի բռնէ. բայց իսկապէս այսպէս չի լինում մեր զղարկողներում: Բնական գիտութիւնները և գիւղատնտեսութիւնը, որոնք մեծապէս կարող են նպաստել գիւղացու թէ մտաւոր հորիզոնի լայնանալուն և թէ նրա նիւթական դրութեան բարեփոխում, բոլորովին արտաքուստ են աղքատի դպրոցներից և դուրս փոխադրեալ առատօրէն լցվում է երկրային գույքի զանազան Հայկերի և Տիգրանների պատմութիւններով:

Այս տեսակ ուղղութեան մի ուրիշ պատճառն էլ միւր ուսուցիչներն պաւկաս մտաւոր պաշար ունենալն է բնական գիտական և գիւղատնտեսական գիտութեանց մէջ: Ի հարկէ կան առանձին անձնաւորութիւններ հայ ուսուցչներին մէջ, որոնք ազատ լինելով ծայրահեղութիւնից և միակողմանութիւնից, երկրագործութիւն էլ են սովորեցնում գիւղական դպրոցներում, բայց այդպիսի օրինակներ շատ սակաւ են: Մենք կարծում ենք, որ մեր գիւղական դպրոցների ուսուցիչները պարտաւոր են ինքնակրթութեամբ լրացնել իրենց բնական գիտական և գիւղատնտեսական ուսումը: Իսկ ապագայ ուսուցիչներին կարգին ուսում տալու համար հարկաւոր է մեր ազգային կեդրոնական և թեմական դպրանոցներում (Թիֆլիզի, Եւէլիի, Երևանի, Ախալցխայի, Ալէքսանդրօպօլի և այլն) անցնել երկրագործութեան դասեր, իսկ բնագիտութիւնը անցնել աւելի հիմնաւոր կերպիւ, քան թէ այդ եղել է մինչև այժմ:

Եթէ մեր գիւղացին անդադ է դէպի ազգային դպրոցը, դուրս պատճառը մասամբ մեր դպրոցների գործնական ուղղութիւնից դուրս լինելն է: Պ. Երևան:

